

Євсюков О.П.

Національний університет цивільного захисту України

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Проаналізовано методи та ресурси, необхідні для забезпечення соціально-економічної безпеки держави, використання яких пов'язане з економічною незалежністю та станом ризикованості країни. Обґрунтовано застосування у сфері соціально-економічної безпеки таких державноуправлінських методів: правові, економічні, організаційні, інформаційні, соціо-комунікативні. Ці методи державного управління у сфері соціально-економічної безпеки становлять підґрунтя для формування відповідних державних механізмів. Уточнено основні особливості «безпечності» розвитку соціально-економічної сфери.

Ключові слова: державне управління, механізми, методи, соціально-економічна безпека.

Постановка проблеми. Увага до формування концепту соціально-економічної безпеки активізувалася в 70-х рр. ХХ ст. Об'єктивно оцінюючи міжнародне становище [9], країни, перш за все Західної Європи, віддали перевагу використанню економічних методів забезпечення національної безпеки. Можна припустити, що інші країни, які не володіють такими ресурсами, сильно обмежені у своїх діях у сфері забезпечення системи безпеки. Тому одне з головних завдань держав – збереження і зміцнення своїх позицій у світовій економічній системі та забезпечення власної соціально-економічної безпеки. Усі ці особливості необхідно враховувати під час формування механізмів державного управління у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державної безпеки щодо забезпечення сталого розвитку, який охоплює соціальний, економічний і екологічний, присвячені наукові роботи О. Амоші, В. Бакуменка, С. Бєлая, С. Домбровської, О. Іляш, Н. Нижник, О. Новікової, Г. Ситника, В. Садкового, В. Скуратівського та ін. [1–8].

Постановка завдання. Не применшуючи наукових здобутків цих учених, можемо відзначити, що існує необхідність обґрунтування науково-методологічних засад розробки механізмів державного управління у сфері соціально-економічної безпеки, їх дій та оцінювання. Усе це й становить мету нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення соціально-економічної безпеки економічними методами держави повинні володіти необхідними ресурсами. Проблема такого забез-

печення полягає у створенні та підтримці певного рівня незалежності економічної сфери в цілому, окремих галузей та інших сторін життєдіяльності країни від різного роду негативних зовнішніх і внутрішніх впливів. Оптимальним варіантом є повна незалежність від зовнішніх обставин, загроз і сусідніх держав і народів. Однак такого рівня, як правило, не можна повністю досягти, забезпечивши сталість у цьому контексті, оскільки абсолютно виправданим є факт постійного прагнення суспільства до максимально можливого рівня незалежності як в економічній, так і в інших сферах.

Багато країн можна вважати за показником ВВП на душу населення економічно благополучними [4]. Орієнтуючись на цей показник, можна оцінити рівень життя населення. Проте, якщо цей ВВП створений на підприємствах, які контролюються нерезидентами (іноземними особами) та технологічно залежать від виробничої кооперації із зарубіжними компаніями (тобто контролю над підприємствами немає не тільки в управлінському сенсі – вони залежні у виробничому відношенні), то, незважаючи на високий рівень продуктивності і промислової культури, таку країну не можна вважати економічно незалежною. Вона благополучна, але це благополуччя є заручником зовнішніх умов. Відповідно, рівень її соціально-економічної безпеки завжди залежатиме від цих умов. Формально маючи високий рівень соціально-економічного розвитку та досить високий ВВП на душу населення, така країна не може мати високого рівня безпеки [4]. Залежність країни в будь-яких економічних питаннях спричиняє

і неекономічні, на перший погляд, проблеми, які потім по-своєму проявляються в економіці.

Здебільшого невеликі країни об'єктивно не можуть мати високих показників соціально-економічної безпеки. Проте для них і немає необхідності у виконанні умов незалежності в цивілізованих відносинах. Прикладом служить Західна Європа, що складається з держав приблизно одного рівня соціально-економічного розвитку та добробуту, але абсолютно різних за національністю, наявними ресурсами тощо – Німеччина, Франція та Велика Британія і Нідерланди, Бельгія та Данія. У рамках історично сформованої економічної й культурної спільності, а також в умовах політичної стабільності другої половини ХХ ст. для цієї групи країн немає сенсу прагнути максимальної незалежності один від одного в економіці. Хоча це прагнення у певних сферах зберігається й донині, але в різному ступені. Так, у виробництві озброєнь європейці змушені кооперуватися для створення складних і високовартісних комплексів, але самостійно розробляють і виробляють менш ресурсомісткі системи та зразки, конкуруючи в цьому секторі один із одним на світовому ринку. Для економічно розвинених країн Західної Європи зі значним розміром території і кількістю населення, для геостратегічних дійових осіб (за визначенням З. Бжезінського [3], причому до цієї категорії він однозначно відносить й Україну), ці моменти набувають особливої актуальності та значущості. Однак умова досягнення максимального ступеня незалежності економічного благополуччя або стану ризикованості країни від дії різного роду факторів може бути основоположною у визначенні суті економічної безпеки.

Найбільш поширеним є визначення соціально-економічної безпеки як такого стану економіки, за якого забезпечується стійке економічне зростання, достатнє задоволення громадських потреб, ефективне управління, захист економічних інтересів на національному та міжнародному рівнях. Окремі дослідники розглядають таку безпеку через перелік загроз або негативних тенденцій або через визначення економічного зростання і розвитку. Обидва варіанти видаються не зовсім коректними у розгляді досліджуваних питань. Конкретні загрози і негативні тенденції є найчастіше наслідками будь-яких дій або глобальних процесів. Водночас максимізація економічного зростання будь-якою ціною не завжди в довготривалій перспективі може дати сприятливі результати і соціальні ефекти [5].

Варто звернути увагу на «методологічне» підґрунтя та спрямованість державних рішень у вирі-

шенні проблем соціально-економічної безпеки. На даний час відсутнє акцентування на єдиних принципах, що дозволили б досягти такої безпеки і підтримувати її стан, за умов наявності значного масиву інформації в соціально-економічній сфері. Так, У.Б. Бережницька, М.О. Данилюк, О.Я. Савко зазначають, що перед керівництвом країни стоїть проблема вибору оптимальних рішень, без застосування сучасних оптимізаційних комп'ютерних технологій ризик прийняття неефективних рішень істотно зростає [2]. Однак видається за необхідне визначити базові методологічні принципи, які сприяли б виробленню оптимальних рішень керівництвом країни в цій галузі, пріоритети у виборі цілей, і тільки потім – методи «технічного» удосконалення цього процесу. Враховуючи положення науки державного управління [1; 5] і зважаючи на предмет дослідження, у сфері соціально-економічної безпеки можемо серед державноуправлінських методів виокремити правові, економічні, організаційні, інформаційні, соціо-комунікативні тощо. Ці методи державного управління у сфері соціально-економічної безпеки становлять підґрунтя для формування та дії відповідних державних механізмів, які відзначаються здатністю до інтеграції в межах комплексного механізму.

Погоджуємося із С.М. Домбровською, В.В. Коврегіним, О.М. Колєновим, А.Л. Помазою-Пономаренко та ін. [6], що оцінити процес функціонування «безпековості» механізмів державного управління в соціально-економічній сфері можливо з позиції аналізу особливостей соціально-економічного розвитку держави та її регіонів. Прикладом визначення показників соціально-економічної безпеки можуть служити дослідження І.С. Бандури, С. Глазьева, Н. Старостенко та ін. [1]. Під цими показниками науковці розуміють фактичний стан значної кількості макроекономічних показників (обсяг ВВП, частка в промисловому виробництві обробної промисловості, частка в промисловому виробництві машинобудування, частка обсягів інвестицій у ВВП, а також інші показники інфляції, державного боргу та бюджету, безробіття, злочинності, рівня народжуваності та смертності населення тощо). Автори [1] справедливо наголошують, що для визначення критичності стану розвитку соціальної сфери й економіки країни можуть бути використані досягнення (позитивні показники) у цій сфері високорозвинених держав світу, зокрема держав-лідерів за показниками економічного зростання і добробуту, «великої сімки» і країн-членів ОЕСР [9].

Виникає питання обґрунтування показників, які можуть бути використані як граничні (порогові) значення для порівняння і визначення відповідності фактичних даних за економічними показниками стану економіки країн, що розвиваються, із тими показниками, які можуть братися за відповідний пункт для визначення стану економічної безпеки (небезпеки).

Проаналізувавши кількісні показники, можна стверджувати, що у світі немає жодної країни, яка відповідала б усім цим двадцяти показникам [7]. Крім кількісного виміру відповідності тих чи інших країн світу запропонованим пороговим значенням економічної безпеки, вони також можуть бути охарактеризовані з позиції якості. За «критичною межею» виявляються такі країни, як США (за часткою інвестицій у ВВП), Японія (за розміром внутрішнього боргу), Велика Британія (за рівнем продовольчої залежності), а також Німеччина, Італія, Канада, Бельгія, Швейцарія, Норвегія (за низкою інших показників) [7].

Дійсно, одна справа порівнювати показники однієї держави з показниками України і говорити про конкретні відмінності в їх значеннях, інша – констатувати відставання нашої держави на фоні інших країн. Одна річ – брати в якості критичних для оцінки безпеки власної країни середні значення за показниками великої групи економічно розвинених країн, які суттєво відрізняються за своїм геополітичним положенням, національними інтересами, можливостями, інша – простежити, як ці показники сприймаються населенням країни, яка відстає в економічному розвитку, оскільки існує безпека «для суспільства» і «з боку суспільства» [6].

Крім того, залишається відкритим питання, чи є інтегровані показники необхідними для визначення стану соціально-економічної безпеки. На погляд В.О. Мандибури, В. Статівки, Ю. Яковлевої та ін. [8], основним таким об'єднуючим показником виступає рівень ВВП на душу населення. Безперечно, від його величини залежать рівень, якість і тривалість життя населення, стан його здоров'я, якість харчування, рівень освіти, фінансові можливості держави і суспільства щодо забезпечення соціального захисту незапрацездатних, досягнення необхідного ступеня обороноздатності країни, розвитку науки, мистецтва та культури.

Більш логічним виглядає визначення сутності механізму державного управління у сфері соціально-економічної безпеки, дане А. Ілларіоновим [7]. Під ним автор розуміє таке поєднання дій держави щодо створення необхідних економічних,

політичних і правових умов, яке забезпечує стійке в довгостроковій перспективі виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення і найбільш ефективним способом забезпечує повноту реалізації соціального капіталу [7].

Якщо подивитися на показник ВВП на душу населення у державах «великої сімки» [9], то неважко переконатися в їх перевазі за цим критерієм над більшістю країн світу. Рівень ВВП на душу населення в країнах «великої сімки», незважаючи на значні відмінності всередині групи, дуже високий щодо світового рівня. Виняток можуть становити лише такі країни, як Сінгапур і Тайвань. У Європі ситуація складніша – значна кількість європейських країн мають з даного показника рівень більше 25 тис. дол. США (до 35 тис. – у Норвегії) [1]. Аналіз наведених даних ВВП на душу населення у державах «великої сімки» дозволяє стверджувати, що за своїм змістом вони підпадають під визначення загальноекономічної теорії зростання добробуту суспільства із загальними формулюваннями економічної безпеки, запропонованими І. Грицяком, Д. Дзвінчуком, В. Сенчаговим, А. Ілларіоновим [7].

В умовах хвилеподібної стабільності світової суспільно-політичної системи достатнім для економічного зростання є стійке в тривалій перспективі виробництво максимальної кількості економічних благ на душу населення найбільш ефективним способом. Тобто країна з сільськогосподарським укладом економіки може протягом тривалого часу займатися своєю спеціалізацією і здійснювати обмін продовольства, наприклад, на нафту, що видобувається іншою країною.

Наявність великої кількості природних ресурсів (наприклад, тієї ж нафти) і торгівля ними не є гарантом благополуччя, зокрема, Саудівська Аравія має ВВП на душу населення близько 6 560 дол. США, що дуже далеко від рівня даного показника розвинутих країн. Хоча це і не спростовує того очевидного факту, що Саудівська Аравія є можливою країною із обмеженою кількістю джерел підтримки власного добробуту, яке не дозволяє країні нейтралізувати весь спектр регіональних зовнішніх загроз, не кажучи вже про глобальні. Логічно припустити, що вищенаведене визначення соціально-економічної безпеки потребує уточнення.

На підставі аналізу наукових напрацювань із обраної тематики [1–8] можемо виокремити такі найбільш значущі особливості розвитку та безпеки у сфері економіки:

– ліберальна економічна система із чітким законодавчим регламентуванням;

– розвинена промисловість – структура її така, що дозволяє виробляти практично все, аж до висотехнологічних продукції (наприклад, авіатехніка, атомна енергетика), за наявності багаторічного досвіду розвитку власних промислових галузей;

– науково-технічний і технологічний рівень;

– розвинене сільське господарство (у значенні його здатності забезпечувати населення країни необхідними продуктами харчування, тобто відносна продовольча незалежність).

У соціальній сфері до загальних основних особливостей безпечності її розвитку належать такі:

– демократичний суспільний устрій і правова система, її легітимність;

– відсутність внутрішньодержавних соціальних конфліктів і потрясінь протягом тривалого періоду часу. Цей стан ще називають національною єдністю або згуртованістю;

– високий рівень освіти і його відносна доступність для всіх категорій населення;

– забезпеченість населення необхідними соціальними і матеріальними благами, мінімальний рівень бідності.

Перераховані економічні й соціальні особливості вказують на те, що досягнення соціально-економічної безпеки неможливе без створення державою певних умов – економічних, політичних і правових, необхідних для реалізації соціально-економічного потенціалу держави та регіонів. Можна зробити висновок, що у безпеці, так само, як і у всіх соціальних і економічних явищах та процесах, тісно переплітаються економічні та соціальні

аспекти, і тому доречно говорити про системність у забезпеченні безпеки держави та регіонів, тобто про їх соціально-економічну безпеку.

Висновки. Роль держави у забезпеченні власної соціально-економічної безпеки полягає в створенні необхідних взаємозалежних економічних, політичних, правових і соціальних умов та комплексному застосуванні державноуправлінських методів (правових, економічних, організаційних, інформаційних і соціо-комунікативних). Їх наявність, із правильним поєднанням правового, економічного, організаційного й інформаційного механізмів державного управління, є необхідною умовою для забезпечення зростання добробуту суспільства та його безпеки. Досягати такої мети можливо за умови соціальної стабільності та благополуччя громадян. Досягнення соціально-економічної безпеки становить похідне благо для держави, яке забезпечується підтримкою суспільства в питаннях реалізації та легітимності її політики. Встановлено, що країна, володіючи багатогалузевою соціально-економічною структурою, не зможе вирішити проблеми в цій сфері, якщо структура не відповідатиме конкретним параметрам і вимогам сучасності, а також якщо країна не є економічно незалежною, а рівень її ризикованості є низьким. Важливо, щоб проблеми вироблення державної політики та стратегії незалежності країни від зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз знаходили вирішення у виваженій і соціально орієнтованій політиці та підтримувалися суспільством. Наші подальші розвідки будуть присвячені обґрунтуванню обрання стратегії досягнення соціально-економічної безпеки.

Список літератури:

1. Бандура І.С. Формування державної соціальної політики в Україні: дис. ... док. держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2017. 219 с.
2. Бережницька У.Б., Савко О.Я., Данилюк М.О. Соціально-економічна безпека: навч. посібник. Івано-Франківськ: Симфонія, 2016. 264 с.
3. Бжезінський З. Україна і світ: виступ у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» 14 травня 2004 р. Київ: КМ Академія, 2006. 79 с.
4. Демент М.О. Державноуправлінські аспекти і підходи до визначення взаємозв'язку сталого розвитку регіону й якості людського капіталу. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». 2017. Вип. 2 (7). С. 329–334.
5. Дегтяр О.А., Непомнящий О. М. Напрями удосконалення засобів управління соціальним ризиком. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». 2017. Вип. 1 (6). С. 1–9.
6. Домбровська С.М., Коврегін В.В., Помаза-Пономаренко А.Л., Коленов О.М. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/2201>.
7. Илларионов А. Критерии экономической безопасности. Вопросы экономики. 1998. № 10. С. 35–58.
8. Мандибура В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. Київ: Парламентське вид-во, 1998. 256 с.
9. OECD Factbook 2016: Economic, Environmental and Social Statistics. Paris: OECD, 2016. URL: http://www.iberglobal.com/files/2016/oecd_factbook_15_16.pdf.

МЕТОДОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Проанализированы методы и ресурсы, необходимые для обеспечения социально-экономической безопасности государства, использование которых связано с экономической независимостью и состоянием рискоустойчивости страны. Обосновано применение в сфере социально-экономической безопасности таких государственно-управленческих методов: правовые, экономические, организационные, информационные, социо-коммуникативные. Эти методы государственного управления в сфере социально-экономической безопасности составляют основу для формирования соответствующих государственных механизмов. Уточнены основные особенности «безопасности» развития социально-экономической сферы.

Ключевые слова: государственное управление, механизмы, методы, социально-экономическая безопасность.

THE METHODOLOGY OF FORMATION OF THE MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF SOCIAL AND ECONOMIC SECURITY

The methods and resources necessary for social and economic security of a state were analyzed. It was determined that they are used depending on the economic independence and the state of risk-resistance in the country. It was proved that in the field of social and economic security, it is necessary to apply the following state administrative methods: legal, economic, organizational, informational, and socio-communicative. It was defined that these methods of state administration in the field of social and economic security make up the foundation for the relevant state mechanisms formation. The main peculiarities of security of the development of social and economic field were specified.

Key words: public administration, mechanisms, methods, social and economic security.